

— Jó, — mondja erre a direktor — kritizálni azt mi is tudunk. Sőt! Kritikusaink is addig bírálgattak bennünket, míg végül elvesztettük a türelmünket és beültettük őket magunk mellé az igazgatói székbe: csináld, ha jobban tudod! És mit tagadjuk, a derék műitésztek is beletörték a bicskájukat . . .

Egymásután három jönevű pesti színházi kritikus dőlt be ennek a fogásnak és bár minden erejüket összeszedték, már a startnál láttuk, hogy a vállalkozásuk kudarccal fog végződni. Miért? Egyszerű számítási hiba az egész. Az a bizonyos narancshéj — vagy hogy aktuálisabbak legyünk: az a hirhedt banánhéj, amelyen ma a legtöbb pesti színházi ember kitöri a nyakát — került a talpuk alá.

Mert nem elég, hogy a kritikusokból avanszált művészeti igazgatók modern darabokat iktatnak a műsoraikba, hogy megreformálják a színpadot, hogy új plüssöt húzatnak a kopott karfákra, frissre mázolják a holdvilágos díszleteket, amikor maga a gépezet beteg, köhögős tüdejű, asztmás és rokkant!

A színház, mint vállalkozás, elhibázott számításokkal dolgozik.

1. Mint már mondtuk: drága.

2. Nem a tömegekre, hanem a kiváltságosokra alapítja az existenciáját. (Mert ma kiváltságos helyzetet élvez az, aki a sors kegyelméből rendelkezik annyi pénzzel, hogy még színházra is jut neki. Tekintve, hogy a színházjegyet ezidőszerint nem árulják hitelbe, vagy részletre.)

3. Műsora nem aktuális.

Ezt a pontot legközelebb bővebben megmagyarázzuk.

A budapesti színház — külföldiek érzik ezt legjobban — speciálisan pesti. Nemcsak a Nemzeti, nemcsak a kabarék, hanem a Nemzeti is „elpestiesedett“.

(Budapest.)

Dános Árpád.

R. F. ARNOLD MADÁCHRÓL.

A háború utáni években egyre növekszik az az érdeklődés, amelyet a hazai tudományos világ, de a nagyközönség is a külföldi magyar tárgyú szellemi termékek iránt tanúsít. Az ily irányú kutatások eredményei természetesen nem mindig megörvendeztetők, mert vajmi gyakran kell tapasztalnunk, hogy még közvetlen szomszédaink is hiányos, sőt sok vonásában téves képet alkotnak országunkról és annak szellemi életéről. Ez azonban csak egy okkal több arra, hogy a külföldi kulturális élet jelentős alakjainak magyar tárgyú műveit felkutassuk, sőt, tovább menve, általános érdekű munkákból a magyar vonatkozásokat kiemeljük. E kutatások irodalmának tárházát kívánjuk egy szerény adalékkal gazdagítani, midőn Robert Franz Arnold-nak, a bécsi egyetem ismert tanárának az *Ember Tragédiájáról* tett nyilatkozatait ismertetjük.

1912-ben így ír róla:

. . . das magyarische Drama folgt . . . der fleissig übersetzten deutschen Dichtung . . . und hat in Imre v. Madách, dem Dichter der langweiligen *Tragödie des Menschen*, einen Nachzügler des Buchdramas à la Faust.¹⁾

¹⁾ Das moderne Drama. Strassburg, 1912. 101—102. l.

Az *Ember Tragédiája* tehát semmi több, mint a *Faust* unalmas könyvdráma alakjában megírt utánczata. Ez a kritika annyival is inkább meglepő, mert Arnold nemcsak Schwicker magyar irodalomtörténetét idézi bibliográfiájában, hanem Horváth-Kardos-Endrődi: francia nyelvű és Kont Ignác német nyelvű magyar irodalomtörténeteit, valamint Katona és Szinnyei hasonló című munkáját is felsorolja.²⁾ Nem tartjuk valószínűnek, hogy Arnold az utóbbi három munkát ismerte volna 1912-ben.

Miután a háború alatt és az azt követő években a magyar drámával alkalma nyílt tovább foglalkozni, az *Ember Tragédiájáról* való lesújtó véleményét is megváltoztatta. A bécsi egyetemen az 1926—27-iki téli félév folyamán *Grundriss der Poetik (Drama)* címen tartott kollégiumában — amelyen mint hallgató jelen voltam — ismételtén felemlíti az *Ember Tragédiáját*. Már nem mondja, hogy Madách drámája unalmas, csupán annyit jegyez meg, hogy mikor ő Bécsben jelenvolt az *Ember Tragédiája* egyes jeleneteinek magyar nyelvű előadásán, a nyelvünkben való csekély jártassága folytán nem sokat értett az előadásból s ezért embertelenül unatkozott. — Más alkalommal rámutat arra, hogy dimenziók szempontjából a világirodalomban szinte páratlanul áll Madách drámája, mert felöleli az emberi fantázia által felfogható legnagyobb időt, a világ keletkezésétől annak elpusztulásáig. Mint a *Faust*, úgy ez is terjedelmes munka, a szereplők száma óriási, csupán külső alakjára nézve dráma, valójában azonban színmű-formában megírt filozófiai költemény. Az *Ember Tragédiájának* lényegét tehát helyesen felismerte Arnold, eszméinek mélységét azonban nem tette beható vizsgálat tárgyává. Ezért az angol, német, francia és egyéb irodalmi és bölcséleti áramlatoknak a műben megnyilvánuló hatását mellékesnek tekinti, talán észre sem veszi.

Folyó év áprilisában a bécsi Goethe-társaságban tartott előadása (*Goethes Faust in seinen Auswirkungen*) során több filozófiai drámával együtt az *Ember Tragédiáját* is megemlíti és azt mondja, hogy mindezen művek csupán a *Faust* szeniális változatai.

Hogy ez a felfogás mennyire nem állja meg a helyét, arra nézve sok behatóbb tanulmány szolgálhat bizonyítékkal: elégséges a legújabbak egyikét, Voinovich Géza Madách-könyvét említeni. Annál sajnálatosabb, hogy a drámairodalomnak olyan jeles kutatója, mint Arnold professzor, bárha 1912-ben alkotott teljesen elhibázott bírálatát helyesbítette is, még mindig ilyen hiányos, egyoldalú képet alkot magának a magyar irodalomnak erről a maga nemében legkiválóbb alkotásáról . . .

(Szeged.)

Cs. Juhász László.

AZ UJ PINTÉR.

Azt a hatalmas négy kötetet, mely annakidején a Semsey-díjat nyerte, zavartalan és arányos továbbfejlődésében megakasztotta a világháború. Pintér Jenő maga írja 1921-ben megjelent kétkötetes kézikönyve előszavában, hogy az ötödik, hatodik kötet (Kazinczy Ferenc halálától Arany János haláláig; két kötet) kéziratban hever. Elsősorban a nehéz nyomdai viszonyok késztették a szerzőt, hogy egyelőre egy rövidre fogott, így is több, mint ezer nagy oldalt kitevő két-

²⁾ U. o. 336. l.